

eksemplene som blir tatt opp, stammer fra ulike livsområder, kunnskapsfelter og epoker og spriker i alle retninger, men dette er ingen innvending mot boken. Dette må tvert om være en fordel i en bok som skal vise fram mangfoldet i hvordan eksempelbruk og kjønnsforestillinger er knyttet sammen. Alle artiklene er så innrettet på å illustrere eksempelbruk og kjønnsproblematikk at de kommuniserer med hverandre på en utmerket måte. Det man imidlertid kan spørre seg om, er om ikke denne samlingen av artikler om eksempelets makt selv på eiendommelig vis eksemplifiserer hvordan eksempler kan bli selektive og ensrettet. Ni av ti bidragsytere er nemlig kvinner, og de aller fleste artiklene dreier seg primært om kvinner: kvinne som helgen (Christine Amadou), barmhjertige kvinner (Eivind Engebretsen), heltinnehistorier (Anne Eriksen og Anne Birgitte Rønning), kvinnelige redaktører og lesere (Ellen Krefting), kvinnelig nasjonalhelt (Camilla Ruud), kvinnelige pasienter (Anne Kveim Lie) og kvinnelige erfaringer (Tove Pettersen). I all hovedsak er det med andre ord kvinner som skriver om kvinner eller forestillinger om kvinner. Artiklene er ment å være eksempler på eksempelbruk vedrørende *kjønn*, men det vi i virkeligheten får servert er langt på vei eksempelbruk vedrørende *kvinner* (det er ingen mannsforsker med i kurven; til og med den eneste mannlige bidragsyteren, Eivind Engebretsen, er først og fremst opptatt av kvinner). Dette er naturligvis forståelig ut fra et maktkritisk perspektiv: Ved å fokusere på kvinners bedrifter og erfaringer, og hvordan kvinner har blitt forstått og oppfattet opp gjennom historien, får man både synliggjort kvinnene og problematisert forestillingen om at det er menn og deres forståelsesmåter som representerer det allmenne, fornuftige, vesentlige og universelle. Men med den dårlige kjønnsbalansen blant bidragsyterne og det sterke fokusert

på kvinner og kvinnerepresentasjoner, står artikkelforfatterne ikke bare i fare for å sementere og befestе den gamle fordommen om at kjønnsforskning først og fremst er noe kvinner bør drive på med, men også å bidra til å videreføre den enda eldre fordommen om at det først og fremst er kvinner som har kjønn (og at det derfor først og fremst er kvinner og representasjoner av kvinner det er verdt å studere i et kjønnsperspektiv). Og det var vel ikke meningen?

Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg W. Owesen 2013. *Norsk likestillingshistorie 1814–2013*. Fagbokforlaget. Bergen. 408 s.

Anmeldt av Dunja Blazevic

Boken *Norsk likestillingshistorie 1814–2013* er skrevet av Hilde Danielsen (kulturviter, Rokkansenteret Uni research), Eirinn Larsen (historiker, Institutt for innovasjon og økonomisk organisering, Handelshøyskolen BI) og Ingeborg W. Owesen (filosof, Senter for tverrvitenskapelig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo) på bestilling av Barne-, inkluderings- og likestillingsdepartementet i anledning hundreårsjubileet for innføringen av allmenn stemmerett for kvinner.

Forfatterne fikk oppdraget etter en anbudskonkurranse høsten 2011. De tre forfatterne valgte å løse den tildelte oppgaven ved å dele opp fremstillingen i kapitler (åtte kapitler og en epilog) som gjenspeiler forfatternes egne fordypningsområder. Hilde Danielsen har således tatt for seg den norske husmorideologien på 1900-tallet og den nye kvinnebevegelsen på 1970-tallet, Eirinn Larsen har skrevet om utviklingen av kvinners næringsrettigheter og statsbor-

gerlige rettigheter på 1800-tallet, og Ingeborg W. Owesen har hatt ansvaret for drøftinger av det idéhistoriske grunnlaget for de norske likestillingsdebattenes utvikling på 1700- og 1800-tallet. Danielsen og Larsen har sammen skrevet det siste kapittelet, hvor fokuset ligger på de siste tretti års utvikling av likestillingsforståelsen. Her blir særlig kamp for likestilling av homofile og heterofiles rettigheter og ikke-vestlige innvandreres integrering tatt opp som prosesser som bidrar til å utvide likestillingsbegrepet til å omfatte mer enn bare likestilling mellom kvinner og menn, såkalt kjønnslikestilling.

I bokens innledningskapittel peker forfatterne på at *Norsk likestillingshistorie* er den første sammenhengende fremstillingen av likestillingens historie og utvikling i Norge (s.19). Dette gjenspeiler seg i forfattertrioens bevisste forsøk på å skape en helhetlig fortelling gjennom konsekvente henvisninger til hverandre og et klart fokus på norske aktører og forhold. Andre lands aktører, ideer og debatter omtales bare når disse er med på å belyse norske forhold. Således tar Owesen i kapittel to for seg den europeiske filosofiske likestillingsdebatten fra utgivelsen av Marie le Jars de Gournays likestillingskrevende pamflett i 1622 og den langvarige *querelle des femmes* som denne inngikk i, som en kontrast til og utdypning av Ludvig Holbergs likestillingsargumenter. Larsen på sin side retter oppmerksomheten mot utviklingen av næringsrettigheter for kvinner i Norge på 1800-tallet, men trekker også paralleller til kvinners økonomiske stilling i Storbritannia og USA der disse kan få frem det særegne ved den norske utviklingen. Her argumenterer hun for at også politiske og økonomiske tiltak som ikke kan hevdes å ha et uttalt likestillingsfremmende mål, likevel kan virke på denne måten. Et eksempel på dette er den gradvise innføringen av juridisk og økonomisk myndig-

het for kvinner på 1800-tallet, som handlet mer om å fjerne en utgiftspost fra embetsmenns private budsjetter ved å sørge for at deres ugifte døtre kunne forsørge seg selv enn om prinsipielle ønsker om kjønnslikestilling (kapittel tre, "Næringsfrihet som likestilling"). Dette poenget utdypes videre av Owesen, som i kapittelet "Fra lukkede rom til offentlige rom" forteller om hvordan 1800-tallets kvinnesak og selvstendige kvinneskikkelser var populære tema innenfor malerkunst og skjønnlitteratur. I kapittelet om kvinners stemmerettskamp bygger Larsen videre på det økonomipolitiske leitmotiv fra de forutgående kapitlene, når hun hevder det var det prosaiske ønsket om å redusere statens og familiens utgifter som la grunnlaget for den første kvinnesakkampen og lanseringen av begrepet om kjønnslikestilling i Norge.

Mens Owesen og Larsen tar for seg de filosofiske, økonomiske og politiske sidene av likestillingsbegrepet på 1800-tallet, tar Danielsen seg av de sosiale og kulturelle sidene i sine to kapitler om 1900-tallet, "Den kjønnsdelte arbeidsdagen" og "Det lange 1970-tallet". Her skriver hun både innlevelseshfullt og godt om de norske husmødrenes kår frem til 1970-tallet og om 1970-tallskvinnens opprør mot husmorstilværelsen. Ved å konsentrere seg om husmødre og gifte kvinners lønnede arbeid får hun frem andre sider av likestillingsbegrepet enn Owesen og Larsen. Der tidligere likestillingsdiskusjoner fokuserte på ugifte kvinners samfunnsstilling, handlet 1900-tallets likestillingsdiskusjoner om gifte kvinners rett til selvstendig forsørgelse og alle kvinners rett til å rå over sin egen kropp, inkludert reproduktive organer. De tre forfatternes vektlegging av likestillingsbegrepets ulike aspekter er et vellykket grep, som får frem kompleksiteten i utviklingen av likestillingsbegrepet på en fin måte.

Norsk likestillingshistorie er en bok som i første rekke henvender seg til et allment

lesende publikum. Dette merkes like mye i forfatternes forbilledlig klare og tydelige språk, som i det store arbeidet som er blitt gjort med bildeutvalget, bildetekstene og den grafiske utformingen. Her må også de mange småhistoriene som er strødd utover kapitlene trekkes frem. På samme måte som bildene og bildetekstene er de med på å forklare hvordan abstrakte tanker om kjønnes stilling i samfunnet og likestillingsdebatter fikk konkrete utslag i enkeltpersoners liv. Dette gjelder like mye for Camilla Collet i kapittel to, Anna Mossevig og Anne Kure i kapittel tre, Gina Krog i kapittel fire, og ikke minst, hermetikkarbeidersken Gabrielle, Hilde Danielsens egen oldemor, i kapittel seks. Som de tre forfatterne påpeker i bokens siste avsnitt, lever vi på mange måter helt annerledes enn våre formødre og forfedre. Ved å skrive om enkeltpersoner, deres bragder og utfordringer blir avstanden mellom fortid og nåtid lettere å illustrere.

Det store målet for *Norsk likestillingshistorie* er å fortelle så sammensatt og bredt om norsk likestillingshistorie som mulig. Dette gjøres klart allerede i forordet, hvor Danielsen, Larsen og Owesen tar utgangspunkt i dagens utvidede likestillingsbegrep som ifølge dem handler like mye om ”integrering, mangfold og inkludering i forhold til andre grupper som innvandrere, homofile, funksjonshemmede og etniske minoriteter” (s. 22) som kjønnslikestilling. Det er et stort pluss for de tre forfatterne at de makter å holde ved denne ambisjonen gjennom hele boken, samtidig som de kontrasterer den med likestillingsutvikling i andre land og i tillegg viser ulike argumenter mot likestilling. Dette gjelder like mye for Ingeborg W. Owesens kapittel om kvinners inntog i det offentlige rom på 1800-tallet, hvor forskjellsfeministene Hulda Garborgs og Ellen Keys motargumenter presenteres inngående (s. 142), som for Eirinn Larsens kapittel om selve stemmerettskampen hvor

veterinærdirektøren Ole Malm får en innfelt side for seg selv (s.183) og Hilde Danielsens kapittel om det lange 1970-tallet hvor den kirkelige motstanden mot selvstendig abort blir grundig behandlet (s. 305–313).

Samtidig gjøres det klart at kjønnslikestilling og hvordan denne likestillingsformen har blitt en nasjonal norsk verdi (s. 22) vil stå i sentrum av forfatternes drøfting. Det sterke fokuset på kjønnslikestilling kan i denne sammenhengen tolkes som en motsetning, tatt i betraktning forfatternes påpekning av at likestillingsbegrepet like gjerne kan sikte til ”forholdet mellom menn, mellom stender og klasser, by og land [...] forholdet mellom nynorsk og bokmål og om forholdet mellom Norge og Sverige” (s. 26). Muligens er det her snakk om et kompromiss mellom forfatternes og oppdragsgivernes ønsker for boken, hvor departementet i større grad ville vektlegge det utvidede likestillingsbegrepet mens de tre forfatterne heller ønsket å fokusere på kjønnslikestilling. Det er tross alt den sistnevnte betydningen som har vært enerådende i likestillingshistorien til langt ut på 1900-tallet, og som det derfor ville være naturlig for Danielsen, Larsen og Owesen å ta utgangspunkt i.

De tre forfatterne understreker i sitt innledningskapittel at *Norsk likestillingshistorie* er en historie om likestilling, men ikke om kvinnebevegelser eller feminisme i Norge. Denne avgrensningen blir begrunnet med at ”kvinnebevegelsen og feminismen først og fremst handler om kvinners situasjon”, mens likestilling i dag også handler om inkludering av andre grupper (s.19). Denne oppfatningen av likestilling gjenspeiler seg i forfatternes fremheving av at likestillingsbegrepet opp gjennom historien like gjerne har dreid seg om bønders likestilling med embetsmenn på Stortinget (Owesen i kapittelet ”Norge i Europa), jøders og jesuitters likestilling med norske protestanter (Larsen i kapittelet ”Næringsfrihet som likestilling), og etniske

minoriteters, innvandreres og seksuelle minoriteters likestilling med resten av den norske befolkningen (Danielsen og Larsen i kapittelet "Likestillingslandet Norge"). Ved å sammenlikne kjønnslikestilling med andre likestillingsformer, klarer de tre forfatterne å sette oppnåelse av allmenn stemmerett for kvinner i en større historisk og samfunnsmessig prosess på en måte som også bidrar med nye perspektiver til eksisterende norsk kvinne- og kjønns historisk forskning. Samtidig står de i fare for å forbise både den ledende aktørgruppen bak likestillingstankens utvikling i Norge og dens idémessige motivasjon. Det kan for eksempel innvendes at hadde det ikke vært for den nye kvinnebevegelsens feministiske likestillingskrav, ville verken selvbestemt abort eller kjønnskvote-ring til bedriftsstyrer blitt innført på 1900-tallet.

Det har åpenbart også vært vanskelig for de tre forfatterne å unngå inngående omtaler av både feministisk tenkning og kvinnesaksaktører. Skillet er vanskelig å opprettholde fordi det i så stor grad nettopp har vært aktive kvinnesakskvinner som, inspirert av feministisk tankegods, har krevd like rettigheter for kvinner og menn. Denne koblingen er såpass sterk at *Norsk likestillingshistorie* likevel ender opp som historien om feminisme og kvinnesak, stikk i strid med forfatternes avgrensning innledningsvis. Heller enn å avgrense seg mot feminisme og kvinnesaksbevegelser, tror jeg en mer eksplisitt diskusjon av koblingene mellom de tre begrepene ville tilført denne boken et ytterligere analytisk nivå som kunne vært med på å utdype allerede eksisterende forståelser av likestillingsbegrepet både på et generelt samfunnsplan og innenfor kvinne- og kjønns historisk forskning. For, hva er det med selve likestillingsbegrepet som har gjort det så interessant å diskutere og verdt å kjempe for, fra den amerikanske revolusjonen i 1779 frem til i dag? På hvilket tidspunkt og hvordan ble det etablert en forstå-

else i Norge for at likestillingsbegrepet først og fremst handler om likestilling mellom kvinner og menn, og når og hvorfor har denne forståelsen blitt utvidet igjen? Hva er det ved likestillingsbegrepet som gjør det så anvendelig i en rekke ulike politiske sammenhenger, fra 1814 frem til i dag? En mer uttalt drøfting fra Danielsens, Larsens og Owesens side kunne muliggjort en større problematisering av det kompliserte samspillet mellom økonomiske, sosiale, politiske, religiøse og kulturelle forhold som de tre forfatterne er så flinke til å skildre ellers.

Når det er sagt, er *Norsk likestillingshistorie* et imponerende stykke nybrottsarbeid som Hilde Danielsen, Eirinn Larsen og Ingeborg Owesen har all grunn til å være stolte av. Selv om man som leser kan være uenig med dem i vektleggingen av enkelt-punkter, er det likevel ingen tvil om at boken mer enn oppfyller målsetningen om å gi en sammenhengende fremstilling av den norske likestillingshistorien. I likhet med forfatterne, håper derfor også jeg på at boken vil inspirere til nye og andre fortellinger om likestilling i Norge. Kanskje aller mest innenfor norsk kvinne- og kjønns historie, hvor dette emnet har blitt berørt opp til flere ganger, men aldri som et selvstendig emne på samme måte som i denne boken.

Anders Gustavsson 2013. *Bondekultur i möte med akademisk kultur i Sverige och Norge. En personlig pendling mellan skilda världar*

117 sider inkl. bibliografi. Illustrert. Oslo, Novus forlag.

Anmeldt av Bjarne Hodne

I bokas forord setter forfatteren publikasjonen inn i en nyere internasjonal trend, hvor nålevende forskere betrakter og bedømmer